

Kenen vastuulla vanhukset?

Kirkon vanhustyön kehitys hoivan vastuunjaon muutoksissa

PÄIVI PÖYHÖNEN

JOHDANTO

Vanhusväestön suhteellinen määrä kasvaa erityisesti kehittyneissä maissa, kuten Suomessa. Samalla yhä suurempi osa ihmisistä elää entistä vanhemmaksi, mikä lisää myöhäisen vanhuusiän palveluiden tarvetta. Suomessa tilanne huipentuu vuonna 2030, jolloin joka neljännen kansalaisen arvioidaan täyttäneen 65 vuotta.¹ Ikääntyneiden määrän kasvu johtaa vanhustyön toimintamuotojen ja lähestymistapojen variaatioiden tarpeen kasvuun. Demografinen kehitys aiheuttaa sosiaali- ja terveyspalveluille kaksosaasteen: toisaalta palvelutarve kasvaa, mutta samalla kilpailu osaavasta työvoimasta kovenee. Huoli siitä, kuka vanhuksia hoitaa, on johtanut pääasiallisesti keskusteluun lähinnä työvoiman riittävydestä.² Ikääntymisen voi nähdä jopa uhkaavan hyvinvointivaltiota.³ Erot pohjoismaisten ja eteläeurooppalaisten ratkaisujen välillä ovat suuria. Euroopan sisällä onkin nähtävissä pohjoismaisen julkishoivaregiimin ja eteläeurooppalaisen perhehoivaregiimin kohtaaminen. Tämä johtuu maiden kohtaamien demografisten haasteiden ja vanhusten hoivan historiallisten juurten erilaisuudesta.⁴

Valtaosa vanhushoivasta on Suomessakin informaalialia – puolison, suvun ja perheen tuottamaa – ja sitä säätelevät yhteisölliset arvot kuten vastavuoroisuus, velvollisuus, rakkaus ja keskinäinen huolenpito.⁵ Postmodernille yhteiskunnalle tyypillistä on kuitenkin pirstaleisuus, ristiriitaisuus ja arvopluralismi. Ihmiset ovat myös entistä suuremmassa määrin omien valintojensa varassa.⁶ Suomessa vanhusten asema on herättänyt laajaa julkista

keskustelua paljolti heihin kohdistuvien resurssien leikkaamisen myötä.⁷ Mihin ja kenelle niukkenevia resursseja kohdistetaan, ja miten turvata hyvin erilaisia valintoja tehneiden kansalaisten vanhuus tasapuolisesti?

Hoivan vastuunjaon taustalla vaikuttaa voimakkaasti perheen käsitteen monipuolistuminen ja mullistuminen. Perheinstituutio on muuttunut erityisesti naisten emansipaation myötä. Naiset ovat koulutautuneet, menneet työelämään ja samalla hoivaa on ulkoistettu perheen sisältä yhteiskunnalle. Tämä on vaikuttanut hoivan järjestämiseen sekä lapsille että vanhuksille.⁸ Toisaalta naisten rooli hoivaajina on yhä miehiä vahvempi. Käytännössä vanhusten hoiva toteutuu useasta toimijasta koostuvan verkoston yhteistyönä. Vastuunjako vanhusten hoivasta on muuttunut ajan kuluessa. Perheen antaman huolenpidon määrä ei ole merkittävästi vähentynyt edes valtion vastuun kasvuaikoina.⁹ Muuttuuko perhevastuun normi yhteiskunnassa, kun perhe itse muuttuu, ja voidaanko tulevaisuudessa enää määritellä lähintä omaista?

Keskustelu demografisesta kehityksestä ja ikääntyvien määrän suhteellisesta kasvusta kiertyy vastavuoroisuudelle perustuvan sukupolvisopimuksen ympärille. Yksinkertaisimmillaan sopimus tarkoittaa nuorten ja keski-ikäisten taloudellisia kontribuutioita ikääntyneille, jotka he saavat takaisin ikääntyessään itse.¹⁰ Tämä näkemys ei kuitenkaan ota huomioon sukupolvisopimuksen toista puolta, henkilötasolla tapahtuvaa sukupolvien välistä tukemista ja huolenpitoa. Sopimuksen juuret ovat

kaukana historiassa, ja on pohdittava, miten tämä perinteisiin sukupuolirooleihin perustuva sopimus toimii myöhäismodernissa yhteiskunnassa.

Tarkastelen artikkelissani kysymystä, miten kirkon tekemä vanhustyö on kehittynyt hoivan vastuiden muuttuessa. Kirkon vanhustyötä tarkastellaan sukupolvisopimuksen ja naisten näkökulmasta. Kirkolla viitataan Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon, ja seurakunnilla luterilaisiin seurakuntiin. Aineistona ovat kirkon nelivuotiskertomukset ja aikaisemmat tutkimukset aiheesta. Diakonian historiasta on tehty paljon tutkimusta, mutta vanhustyön näkökulma asiaan on uusi. Tämä tutkimus on osa kahta Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta.

Taloudellinen lama kasvatti evankelis-luterilaisen kirkon ja erityisesti diakoniatyön merkitystä konkreettisena sekä oma-aloitteisena kansalaisten auttajana 1990-luvun Suomessa.¹¹ Evankelis-luterilaisen kirkon ja seurakuntien rooli historiassa on ollut yhteiskuntaa yhdistävä ja arvoja luova. On nähtävissä selkeä trendi siinä, kuinka kirkko reagoi yhteiskunnallisiin ongelmiin sosiaalisen työnsä kautta. Julkisen sektorin ollessa vahva on kirkko perinteisesti ollut taustalla. Näin tapahtui erityisesti hyvinvointivaltiota rakennettaessa 1960–1980-luvuilla. Kriisiaikana, kuten 1990-luvun lamassa, kirkko otti näkyvämmän roolin.¹² Miten tämä näky konkreettisesti kirkon vanhustyössä, ja onko menneen ja nykyisyyden perusteella mahdollista hahmottaa tulevaa?

SUKUPOLVISOPIMUS JA KIRKKO

Kirkon vanhustyö jakaantuu yleiseen seurakuntatyöhön ja diakoniseen vanhustyöhön. *Kirkon vanhustyön strategian 2015* mukaan diakoninen vanhustyö tulee kohdentaa niihin, jotka eivät muuten tule autetuiksi. Se myös tuo vallitsevia epäkohtia julkiseen keskusteluun. Esimerkiksi seurakuntien aktiivinen vapaaehtoistyö tarjoaa ikäihmisille mahdollisuuden jakaa elämäkokemustaan. Sielunhoito ja hengellisen elämän hoitaminen ovat perusseurakuntatyötä. Kirkon vanhustyö on perinteisesti mielletty diakoniaan kuuluvaksi työmuodoksi, mutta itse diakonisella vanhustyöllä ei ole, ainakaan vie-

lä, yleispätevää määrittelyä. Vanhuksille tarjotaan henkistä, fyysistä ja sosiaalista tukea.¹³

’Sukupolvi’ on monimerkityksinen ja osin kontekstista riippuva termi. Historiallisesti sukupolvilla on tarkoitettu vanhempien ja heidän lastensa syntymän välistä aikaa, joka on laskettu kolmekymmeneksi vuodeksi.¹⁴ Sosiologisessa keskustelussa sukupolvella on kaksi eri merkitystä. ’Perhesukupolvi’ kytkee sukupolven sukulaisuusjärjestelmän osaksi. ’Yhteiskunnallinen sukupolvi’ puolestaan on yksittäistä perhettä ja sukua kollektiivisempi ja sitä säätelee yhteiskunnan muutosnopeus. Tämän merkityksen mukaan sukupolvi käsittää kaikki tietyn rajatun ajan sisällä syntyneet ihmiset. Tällöin heitä yhdistää iän lisäksi usein myös jokin yhteinen kokemus, joka erottaa heidät muista ihmisistä omaksi ryhmäkseen. Yhteiskunnallisen sukupolven synonyymejä voivat asiayhteydestä riippuen olla myös sosiaalinen, historiallinen, poliittinen tai kulttuurinen sukupolvi.¹⁵

- 1 *Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille* 2004, 8. Ikääntyneellä tarkoitetaan yleensä 65-vuotiaita ja heitä vanhempia, vanhuksilla yli 75-vuotiaita. Ks. Vaarama & Ollila 2008, 116. Tässä artikkelissa ikääntyneitä ja vanhuksia käytetään synonyymeina.
- 2 Kananoja et al. 2008, 68, 78; Kovalainen 2004, 194.
- 3 Esping-Andersen 1999, 148.
- 4 *Hoivapolitiikka muutoksessa* 2006, 90–93, 114.
- 5 *Hoivapolitiikka muutoksessa* 2006, 93.
- 6 Kananoja et al. 2008, 71–72.
- 7 Ks. esimerkiksi *Helsingin Sanomat* 3.6.09, HS 4.5.09.
- 8 Urponen 1994, 240.
- 9 Kattainen et al. 2008, 218.
- 10 Edmunds & Turner 2002, 2.
- 11 Yeung 2003, 197–198.
- 12 Yeung 2003, 206.
- 13 Usko, toivo, rakkaus: Voimavaraksi vanhuudessa 2005, 12, 18.
- 14 Purhonen 2007, 15.
- 15 Kohortti, ikäluokka ja ikäryhmä ovat sukupolven synonyymejä, jos termi ymmärretään ilman edellä mainittua yhteistä ja muista erottavaa kokemusta. Arkikäytössä sanaa sukupolvi käytetään huolettomasti ja sillä viitataan usein ehkä vain tiettyyn elämänvaiheeseen. Purhonen 2007, 16–17.

Kuten sukupolvi myös 'sukupolvisopimus' on monimerkityksinen termi. Edellä kuvatulla tavalla se voi toimia sukupolvien välisen solidaarisuuden säätelijänä eläkesysteemin kautta. Sen synonyyminä on mahdollista käyttää termiä 'hyvinvointisopimus', koska yhtenä keskeisenä toimijana on hyvinvointivaltio.¹⁶ Hyvinvointisopimus viittaa tasapuolisuuden eläkkeissä, mutta sukupolvisopimus liitetään tämän lisäksi käytännöllisen, emotionaalisen ja henkilökohtaisen tuen, avun ja hoivan odotusten ja velvollisuuksien viidakkoon. Sukupolvisopimuksesta ei ole olemassa kirjoitettua muodollista mallia, vaan sillä viitataan vallitsevaan toiminta- ja ajatusmalliin, jota ihmiset ja instituutiot noudattavat. Kysymys on moraalisiin tai vastavuoroisuuteen perustuvasta kulttuurisesta sopimuksesta, joka koostuu kahdesta eri puolesta: institutionaalisesta eläkesopimuksesta ja henkilötasolla tapahtuvasta sukupolvien välisestä tukemisesta. Näistä kuitenkin vain edellinen on tunnustettu ja säädelty.¹⁷

Suomessa, toisin kuin useassa muussa Euroopan maassa, aikuisilla lapsilla ei enää ole juridisia velvoitteita huolehtia ikääntyvistä vanhemmistaan tai muista suvun vanhuksista.¹⁸ Perheen vastuuta korostetaan esimerkiksi, kun joku ikäryhmä – tässä tapauksessa vanhuksia – tarvitsevat enemmän hoivaa ja huolehtimista. Marjatta Marinin mukaan vahvistamalla mielikuvia kriisiytyvästä perheestä ja sukuvastuusta legitimoidaan julkisen vastuun ja kustannusten leikkauksia.¹⁹

Yksi sukupolvisopimukseen keskeisesti liittyvä käsite on 'sukupuolisopimus'. Epävirallinen ja näkymätön tuki, apu ja hoiva ovat toinen puoli sukupolvisopimusta ja yhä suurelta osin naisten tehtävä. Sukupolvisopimukseen liittyy keskeisesti ajatus sukupolvien välisestä solidaarisuudesta. Maksaesamme vanhempiemme eläkkeet luotamme siihen, että omatkin eläkkeemme maksetaan. Yhteiskunnan tasolla solidaarisuutta säädellään tasapuolisin tulonjaoin, mutta perheen sisällä solidaarisuus on epätasapainossa sukupuolien normien vuoksi. Yhä edelleen naiset tekevät suurimman osan perheen ja suvun sisäisestä tukemisesta, auttamisesta ja hoivasta.²⁰

VASTUU VANHUKSISTA ON VAIHDELLUT VUOSISATOJEN VARRELLA

Valtion vastuun rajojen määrittelyminen ei ole uusi ilmiö, vaan sitä tehtiin Suomessa jo 1500–1600-luvuilla. Kirkon piirissä iäkkäiden ja vanhempien huoltaminen nähtiin lasten kunnia-asiaksi, palkollisista sairauden ja vanhuuden aikana vastasivat puolestaan isännät ja työnantajat. Näin kerjuuseen tai vaivaisapuun oikeutettujen joukko supistui. Yhteiskunnalliset tehtävät siirtyivät seurakunnilta kunnille maaseudulla vuonna 1865 ja kaupungeissa vuonna 1873, kun kuntien hallinto erotettiin seurakunnista ja omaisten huoltovelvollisuutta laajennettiin. Valtiovallan vastuulleen vetämä raja selkiintyi yhtä aikaa institutionaalisen eriytymisprosessin kanssa, ja köyhäinhoito, sairaanhoito ja yleinen järjestyksen ylläpito erkaantuivat toisistaan. Kehitys johti siihen, että vaivaishoitoasetus vuonna 1879 poisti papistolta kaikki velvoitteet yhteiskunnallisiin tehtäviin. Kirkko luopui karitatiivisesta toiminnasta aikana, jolloin sille olisi ollut tarve tehdä tietä kristillisille järjestöille ja laitoksille.²¹

Kirkon piirissä korostettiin samalla, ettei sen vastuu saanut kokonaan lakata vaan kirkon oli tuettava yhteiskuntaa sille kuuluvissa tehtävissä. Uusi vaivaishoitoasetus 1800-luvun lopulla painotti yksilön vastuuta ja velvollisuutta tulla toimeen omillaan. Kunta oli velvollinen avustamaan vain esimerkiksi vanhuudenheikkoja, jotka olivat vailla toisen huoltovelvollisuutta. Suomea kohtasi 1800-luvun lopulla paitsi taloudellinen ja sosiaalinen, myös voimakas henkinen murros, kun yksilöiden tasa-vertaisuus korostui ja kansalaisyhteiskunta kehittyi valtion ulkopuolelle.²²

Asenteiden muuttuminen oli hidasta, eivätkä vuoden 1865 tai 1879 muutokset juuri vaikuttaneet käytännön työhön. Vaivaishoito oli tiukasti säädelty ja sitä täydensi epävirallinen yhteisöllinen ja yksityinen auttamistyö. Uskonnollisten järjestöjen merkitys auttajana oli kiistaton. Kirkossa pohdittiin 1800-luvun puolivälissä tehtävien laajentamista kristilliseen laupeudentyöhön. Tämä ajatus hylättiin, koska sen pelättiin aiheuttavan hajaannusta kirkossa. Kristillis-sosiaalinen työ kehittyikin yksityisen

aloitteellisuuden varassa, seurakunnista riippumattomana ja yhdistyspohjaisena.²³ Käytännössä yhteys seurakuntaan saattoi kuitenkin henkilöyhteyksien myötä olla hyvinkin kiinteä.²⁴

Kirkossa nähtiin kuitenkin lasten laiminlyöväen velvoitteitaan vanhempiaan kohtaan. Lapset eivät antaneet vanhemmille hoivaa, vaan usein jättivät vanhemmat vaivaistaloihin siinäkin tapauksessa, että olisivat voineet huolehtia heistä itse. Vaikka virallinen vastuu oli julkisella sektorilla, kirkko ei ollut menettänyt kristillistä vastuutaan kärsivistä. 1800-luvulla kirkon tekemä sosiaalinen työ alkoi jäsentyä diakoniaksi. Kirkossa ei lain takaamaa vaivashoitoa pidetty riittävänä, vaan rinnalle haluttiin tuoda täydentävä diakoniatyö.²⁵

Naisten rooli nousi keskeiseksi kysymykseksi jo 1800-luvun lopulla. Tuolloin naisten nähtiin soveltuvan työskentelemään vaivais- ja köyhäinhuollossa luonnollisena pidettyjen ominaisuuksiensa takia. Naisen tärkein työ oli äitinä ja aviovaimona toimiminen. Vallalla ollut ajattelutapa vaikutti paljon muotoutumassa olleisiin sukupuolten välisiin suhteisiin. 1800-luvun lopulla uusi yhteiskunta rakentui perheen, kansalaisyhteiskunnan ja valtion kolminaisuudelle. Perhe oli yhteiskunnan moraalinen perusta. Huolenpito köyhistä, lapsista ja avuttomista oli naisen työ, ja tätä epätasajakoa perusteltiin kutsumalla sitä naisen luontaiseksi kutsumukseksi.²⁶ Jo 1700-luvun lopulla naisten harjoittama sukupolvien välinen tukeminen, auttaminen ja hoiva luettiin osaksi hänen luonnettaan. Tämä niin kutsuttu luonnollinen solidaarisuus oli osa naisen jumalallista kutsumusta ja heidän tekemänsä työ jäi tästä syystä näkymättömäksi sääteilyjen ja määrittelyjen ulkopuolelle.²⁷ 1800-luvun lopulla julkisen eläkesysteemin kehityksen myötä perheen sisäistä tukemista, auttamista ja hoivaa ei edelleenkään tunnustettu vaan se otettiin yhä naisten tekemänä itsestäänselvyytenä. Myös kirkko tuki tätä luonnollisena pidettyä työnjakoa.

Naisjärjestöjen tekemää auttamista motivoi näin myös toive oman aseman ja oikeuksien parantamisesta. Kunta avusti mieluummin yksityisen yhdistyksen toimintaa kuin laajensi omaansa. 1800-luvun lopulla yksityinen hyväntekeväisyys ulottui myös

vanhuksiin.²⁸ Tällöin vaivashoito muutettiin köyhäinhuoloksi, jonka tehtävistä huolehtivat nimetyt vapaaehtoiset ja palkatut työntekijät. Näin sosiaalinen työ eriytyi päivittäisestä elämänmenosta omaksi tehtäväalueekseen.²⁹ Kunta otti järjestöjen aloittaman työn omakseen ja korvasi vapaaehtoiset palkatulla työvoimalla.

Diakoniatyö otettiin huomioon kirkkolaissa ensimmäisen kerran vuonna 1918, ja yksityisestä aloitteesta lähtenyt diakoniatyö tuli osaksi kirkon työmuotoja. Yhteiskunnallisen huoltotoiminnan ja terveydenhoidon vakiintuminen ja muuttuminen lainsäädännölliseksi heijastui myös diakoniatyöhön, jota haluttiin myös määritellä lainsäädännöllä. Muita syitä olivat muun muassa palkkausyhtymykset. Diakoniatyön tarkoituksena oli hengellisen, ruumiillisen ja aineellisen avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suuri tai joihin muu

-
- 16 Tämä koskee lähinnä Pohjoismaita, joissa on ollut vahva hyvinvointivaltio.
  - 17 Tedre 1999, 21; Lorenz-Meyer 1996, 6, 23–25. Nämä teokset käsittelevät Saksaa, mutta osa kehitystä on selkeästi samaa kuin meillä. Suomessa naisten työssäkäynti on ollut yleisempää kuin esimerkiksi eteläisessä Euroopassa.
  - 18 Erityisesti eteläisen Euroopan maissa perheillä on juridisesti määriteltyä vastuuta vanhuksista. Näin on esim. myös Saksassa ja Ranskassa. Ks. *Hoivapolitiikka muutoksessa*, 104–112. Suomessa lasten velvollisuudesta turvata vanhempien toimeentulo luovuttiin 1970-luvun alussa. Ks. Urponen 1994, 229. Suomen sosiaalipolitiikalle on tyypillistä riippumattomuus, täysi-ikäisten sukupolvien välillä ei oikeudellisia hoiva- tai ylläpitovelvoitteita ylenevään tai alenevaan polveen. Ks. Saari 2004, 29–31.
  - 19 Marin 2003, 67.
  - 20 Knijn 2004, 28–31; Kuusinen-James 2008, 48.
  - 21 Kansanaho 1960, 106–113; Malkavaara 2007, 94; Pulma 1994, 32, 62.
  - 22 Jaakkola 1994, 91, 111–112; Malkavaara 2000, 18–19.
  - 23 Jaakkola 1994, 143–146; Malkavaara 2007, 91.
  - 24 Ks. Suominen 1998, 163.
  - 25 Katsahdus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nykyiseen tilaan 1898, 33, 55–57; Satka 1994, 271.
  - 26 Satka 1994, 262–263, 271. Ks. Estes et al. 2003, 49.
  - 27 Lorenz-Meyer 1996, 20.
  - 28 Jaakkola 1994, 144–149.
  - 29 Satka 1994, 264.

avustustoiminta ei ulottunut.³⁰ Vanhukset olivat yksi tällainen ryhmä. Diakoniatyön luonne muuttui, kun kunnallinen sairaanhoitotyö kehittyi ja lainsäädäntö toi uusi vaatimuksia sairaanhoitajille vanhusten parissa. Diakoniat toiminta muuttui sairaanhoidollisesta työstä kotikäynneiksi vanhusten luona. Kirkon piirissä perustettiin vanhainkoteja muun muassa Helsinkiin, Viipuriin ja Ouluun. Työ oli osa sisälähteyksen kolmatta yksityisalaa, voittavaa rakkautta. Vanhainkoteihin mahtui kuitenkin vain muutamia kymmeniä vanhuksia.³¹

Kirkossa tiedostettiin, että suurin osa ihmisistä ei tule seurakunnan tilaisuuksiin. Tämän vuoksi seurakunnan työn tuli olla luonteeltaan etsivää. Tämä merkitsi kotikäyntien määrän lisäämistä, joista suuri osa kohdistui vanhuksiin. Seurakunnan diakonia oli muutoksessa, joka johtui kunnallisen terveyden- ja sairaanhoidon jatkuvasta kehityksestä. Kirkossa nähtiin tärkeäksi löytää diakonialle sopivat työmuodot yhdessä kunnallisen huolto- ja sairaanhoidon kanssa. Seurakunnan työn hengellistä ulottuvuutta korostettiin maallistumiselle alttiin kunnan rinnalla.³² Jo tuolloin pyrittiin päällekkäisyyksien purkamiseen.

HYVINVOINTIVALTION VASTUU KASVAA

Toisen maailmansodan jälkeen yhteiskunnan vähäiset voimavarat kohdistettiin sodista kärsineiden ja lapsiperheiden elinolojen parantamiseen. Perhepolitiikka jäi suhteellisen tehottomaksi, kun syntyvyys alkoi suurten ikäluokkien jälkeen laskea ja vanhempien ikäluokkien suhteellinen osuus kasvaa.³³ Kirkolle sota merkitsi diakoniatyön virallistamista. Diakonissan virka tuli pakolliseksi jokaiseen seurakuntaan vuonna 1944.³⁴

Hyvinvointivaltion rakentaminen alkoi Suomessa 1940-luvulla.³⁵ Kun vielä 1800-luvulla avun pelättiin lisäävän ongelmia ja korostettiin tarveharkintaa, 1950- ja 1960-luvuilla yhteiskunnan tehtäväksi nähtiin kansalaisten auttaminen siten, että tarveharkinnasta ja avun takaisinmaksamisesta luovuttiin osittain. 1960-luvulla julkinen sektori kasvoi ja sosiaalipolitiikan päähuomio siirtyi vanhusväestöstä nuoriin ikäluokkiin. Vanhusten määrän

lisääntyminen, muuttuvat perherakenteet, muutto-liike kaupunkiin ja kasvavat etäisyydet lapsista johtivat vanhusten aseman kärjistymiseen.³⁶

Laajentuva sosiaali- ja terveydenhuolto pakotti diakoniatyön itsetutkiskeluun, sillä terveydenhuollolliset tehtävät olivat merkittävä osa diakonisojen työtä 1960-luvulle saakka. Työn painopiste oli muuttumassa sairaanhoidollisesta seurakunnalliseen. Diakonian vanhuksille tarjoamat palvelut vaihtelivat paikkakunnittain. Tarjolla oli muun muassa kesäsiirtolatoimintaa, laitosvierailuita ja oma kirkkopyhä. Kunnan ja seurakunnan välinen yhteistyö avustusten jaossa oli toimiva.³⁷ Seurakunta tarjosi vanhuksille selkeästi virkistykseen keskittyvää toimintaa. Vanhusten piirit vakiinnuttivat asemansa seurakuntien diakoniatyössä 1960-luvulla. Ryhmätoiminta laajeni nopeimmin erilaisten virkistystoiminnan muotojen osalta, joihin osallistui paljon vanhuksia. Vaikka maaseudulla oli lukumääräisesti enemmän vanhusten piirejä kuin kaupungeissa, kasvoi jäsenten määrä nopeammin kaupungeissa.³⁸

1960-luvulla kirkossa korostui yhteiskunnallisen tilanteen seuraaminen. Tällöin heräteltiin kiinnostusta yhteiskunnallisiin kysymyksiin, ja pohdittiin niiden vaikutuksia kirkkoon.³⁹ Syynä oli yhteiskunnallinen murros, joka rikkoi perinteisiä sosiaalisia verkostoja. Vanhukset olivat saaneet huolenpidon lapsiltaan, joiden lapsista isovanhemmat huolehtivat mahdollisuuksien mukaan. Muuttoliikkeen vilkastuessa lähiyhteisöjen huolenpito ei enää riittänyt. Samalla myös kahden sukupolven ydinperheet lisääntyivät ja perheenäitien työssäkäynti kasvoi.⁴⁰

Näiden muutosten myötä kasvoi sosiaalipalveluiden tarve. Ensimmäisenä toteutettiin lasten päivähoitouudistus vuonna 1973, joka mahdollisti naisten työssäkäymisen. Samalla vuosikymmenellä vanhuspalvelut laajenivat kohdentuen laitosten sijaan koteihin. Sosiaali- ja terveystalvet työllistivät nimenomaan naisia.⁴¹ Näin naiset käytännössä tekivät edelleen samaa työtä, nyt vain kotien ulkopuolella. Tämän lisäksi velvollisuudet kotona eivät välttämättä vähentyneet. Naiset siirtyivät kodeista matalapalkkaisiin hoitoalan tehtäviin. Suomalaisen

sosiaalipolitiikan erityisyys on laajan perusturvan tarjoaminen. Hyvinvointi lisääntyi kuitenkin usein ihmissuhteiden kustannuksella, kun aikaa perheelle jäi entistä vähemmän.

Kirkossa kansanterveyslain tulo vuonna 1972 sai aikaan diakonian yksilökohtaisen työn supistuksen ja ryhmätoiminnan kasvamisen. Työn painopiste oli vanhusväestössä.⁴² Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei ollut erityisen aktiivisesti rakentamassa hyvinvointivaltiota, vaan sopeutti oman toimintansa laajenevaan yhteiskunnalliseen sosiaalipolitiikkaan sopivaksi. Diakonia ymmärrettiin niin sosiaaliturvan aukkojen paikkaajaksi ja täydentäjäksi kuin myös sielunhoidolliseksi tueksi, ja toimintaa pyrittiin kehittämään ajan tarpeita vastaavaksi.⁴³

LAMASTA LAMAAN

Yhteiskunnan järjestämä sosiaalihuolto ja sairaanhoito oli 1980-luvun alussa sangen toimiva, joten kirkon diakoniatyötä ei enää tarvittu näissä tehtävissä, ja se saattoi keskittyä yksinäisyyden ja ahdistuksen lievittämiseen. Lähimmäispalvelutoimintaa on tilastoitu vuodesta 1980 lähtien.⁴⁴ Diakonian tekemä työ vanhusten parissa oli 1980-luvun loppupuolella jo yksi kansalaisten eniten arvostamista kirkon työmuodoista. Diakoniaa leimasi työn tavoitteiden ja luonteen selvitys. Vanhusten määrä oli kasvussa ja päävastuu heistä kuului yhteiskunnalle. Kirkon oma vastuualue, vanhusten henkinen ja sielunhoidollinen tukeminen, kaipasi enemmän huomiota kuin sille resurssipulassa voitiin antaa. Lähimmäispalvelutoiminta ja vanhusten luo tehtävät kotikäynnit laajenivat. Kirkolta pyydettiin myös kannanottoja ja lausuntoja yhteiskunnallisesti ajankohtaisiin kysymyksiin.⁴⁵

Ihmisten ajatus- ja arvomaailma alkoi muuttua, ja sitoutuminen vaihtui riippumattomuudeksi 1980-luvun lopulla. Ihmiset halusivat itse valita elämäntapansa. Elämäntapojen ja asenteiden eroista huolimatta suomalaisia yhdistivät arvot, muun muassa solidaarisuus. Kyselyn mukaan perhe oli tärkein ihmisten elämään sisältöä tuova tekijä. Luulo, että perhe ei sopisi moderniin yhteiskuntaan ja

olisi häviämässä avioerojen kasvun ja syntyvyyden pienenemisen vuoksi osoittautui siis ainakin osittain vääräksi.⁴⁶

Työttömyyden ja laman seurauksena diakoniatyö kohtasi 1990-luvulla uutena haasteena taloudellisen auttamisen. Tällöin jouduttiin miettimään, mihin työtä oli kohdennettava. Periaatetta auttaa eniten niitä, joita muu apu ei tavoita, oli vaikea toteuttaa nopean yhteiskunnallisen murroksen aikana, jolloin kirkollisen diakonian ja yhteiskunnallisen sosiaalipalvelun rajat hävisivät avun tarpeen ylittäessä kaikkien voimavarat. Velkaneuvonta oli diakoniatyön pääkohde 1990-luvun alkupuolella. Seurakuntadiakonian painopiste siirtyi vanhuksista ja vammaisista velkaantumisen ja työttömyyden

-
- 30 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1942–1946, 218–219.
  - 31 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1928–1931, 126; Kertomus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta vuosilta 1908–1912, 127; 1913–1917, 128; Kertomus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta vuosina 1923–1927, 161, 180.
  - 32 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1937–1941, 149, 213–214.
  - 33 Urponen 1994, 207–208, 213.
  - 34 Malkavaara 2007, 103–104; Sihvo 1969, 1.
  - 35 Kananoja et al. 2008, 52.
  - 36 Urponen 1994, 215–227.
  - 37 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1957–1961, 126–128.
  - 38 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1972–1975, 191.
  - 39 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1962–1966, 109–110, 141–142.
  - 40 Urponen 1994, 240.
  - 41 Urponen 1994, 244; Niemelä & Salminen 2003, 15.
  - 42 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1972–1975, 192; Malkavaara 2000, 42.
  - 43 *Vastuun ja osallisuuden yhteisö*, 15.
  - 44 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1980–1983, 220–221.
  - 45 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1984–1987, 64–65, 114–120.
  - 46 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1988–1991, 17–22.

kanssa taistelevien auttamiseen. Laman aikana diakonia joutui pohtimaan omaa yhteiskunnallista vastuutaan. Oliko sen tehtävänä auttaa kasvavaa vanhusten joukkoa vai ylivelkaantuneita? Vanhustyössä kuntien ja seurakuntien yhteistyö oli monin paikoin kiinteää. Kirkon vanhustyön runkona oli henkilökohtainen sielunhoito, ryhmätoiminta ja retket.⁴⁷ Diakonian voi sanoa työikäistyneen laman seurauksena.

RAJANKÄYNTIÄ SEKTOREIDEN PINNOILLA

Kirkko toimii tunnustettuna toimijana hoivan tuottamisessa. Sen virallista asemaa tässä roolissa on ollut vaikea määrittää, mistä on seurannut epäselvyyksiä myös vastuunjaoissa. Seurakunnat tekevät paikoittain jo nyt osia kuntien sosiaalihuollon tehtävistä. Diakoniatyö myös paikkaa julkisen avun jättämiä aukkoja.⁴⁸ Uuden taantumän ja Suomea kohtaavan nopean ikääntyneiden määrän kasvun seurauksena hyvinvointivaltio ei yksin pysty suoriutumaan sille asetetuista tehtävistä. Kirkko ja perhe joutuvat ottamaan takaisin niille aikaisemmin kuuluneita tehtäviä.

Kirkossa tunnustetaan julkisen sektorin lisääntyvä tarve saada lisäresursseja ja tukea kirkolta kolmannen sektorin ja yksityisten palveluntuottajien ohella. Seurakunnat ovatkin reagoineet ikääntyvien kasvavaan määrään perustamalla vanhustyön virkoja. Kirkon suuntaan on myös esitetty toiveita, jotta se ottaisi selkeämmin vastuuta tietyistä vielä määrittelemättömistä vanhushuolteista.⁴⁹ Kansalaiset puolestaan odottavat kirkolta aktiivista heikoimpien puolustamista.⁵⁰ Tämä liittyy suoraan kirkon rooliin arvojen puolustajana.

Kirkon uusin vanhustyön strategia korostaa yksilön vastuuta omasta toiminnastaan ja samalla lähimmäisenrakkauteen perustuvaa yhteistä vastuuta. Diakoniatyö pyrkii vahvistamaan perhe- ja sukuyhteyttä. Kirkko haluaa toiminnallaan edistää sukupolvien välistä kohtaamista ja olla muutosagentti arvokysymyksissä. Kirkon on vastustettava lakisääteisen sosiaaliturvan purkamista ja kiinnitettävä erityistä huomiota köyhimpiin vanhusryh-

miin. Kirkon keskeinen yhteiskunnallinen tehtävä on kansalaisten moraalien ja solidaarisuuden ylläpitäminen.⁵¹

Suomessa julkisen sektorin terveys- ja hoivapalveluille antama rahoitus perustuu suurelta osin sukupolvisopimukseen. Ikääntyneet käyttävät palveluita työikäisiä enemmän. Työikäiset kuitenkin rahoittavat niitä ikääntyneitä enemmän. Stakesin Julkisen vastuun rajat -hankkeen myötä on tarkoitus täsmentää vastuurajoja ja näin myös helpottaa eri sektoreiden yhteistyötä. Ihmisten omaa vastuuta itsestään sekä omaisten tekemän hoivatyön merkitystä korostetaan. Myös kirkko on vastannut vanhushuolteita diakoniatyössä tarpeisiin, jotka kunta on rajannut perustehtävänsä ulkopuolelle.⁵² Vastuunkantoa veroja maksamalla on kutsuttu abstraktiksi solidaarisuudeksi ja suoraa auttamista konkreettiseksi solidaarisuudeksi.⁵³ On pohdittava, minkälaiseen solidaarisuuteen suomalaisia halutaan rohkaista.

KIRKON UUSI (VANHA) ROOLI HOIVAN KENTÄLLÄ

Diakoniatyön suhde hoivaan on muuttunut 1800-luvulta nykypäivään. Menetettyään virallisen vastuun vanhuksista yhteiskunnalle kirkko kehitti uudenlaisia vanhuksille kohdistuvia toimintamuotoja kuten retkiä, leirejä ja kotikäyntejä. Hyvinvointivaltion rakentuessa 1970- ja 1980-luvuilla kirkko tarjosi vanhuksille virkistystoimintaa. Kun lama nosti diakoniatyön suosiota ja profiilia 1990-luvulla, jäivät perinteisesti diakonian kohteena olleet vanhuksat syrjään. Taloudellisessa ahdingossa olleiden suuri määrä ja yhteiskunnan kyvyttömyys auttaa heitä olivat syitä siihen, että kirkon taloudellinen auttaminen kasvoi. Kirkko siis alkoi tarjota apua, jota suuri osa kansasta tarvitsi, vaikka se oli sen oman ydinosaamisen ulkopuolella.

Kriiseissä kirkon on ollut aina pakko tarkastaa toimintatapojaan ja menetelmiään. Suomen tilanteessa diakonia on lakisääteisyysden takia kehittynyt hyvin vahvaksi työmuodoksi. Kirkon linja seurata julkista sosiaalipolitiikkaa ja se on painottanut työmuotojaan yhteiskunnallisen tilanteen mukaan. Diakonian painotukset ja kehitys ovat hyvin seu-

rakuntakohtaista. Kun yhteiskunnan vastuu vahvistui, kirkko alkoi tehdä vanhustyössä erityisesti kokoavaa työtä.⁵⁴

Vaikka työssäkäyvät aikuiset lapset ovat tärkeä resurssi ikääntyvien vanhempiensa hoivassa, ei vanhushoivasta puhuta osana työn ja perheen yhteensovittamista. Keskustelu mielletään yhä enemmän lasten hoivaa koskevaksi. Tulevaisuudessa on tärkeää tukea omaisten ja läheisten tekemää hoivaa rahallisesti sekä erilaisten palveluiden ja vapaiden avulla.⁵⁵ Näin voidaan kasvattaa myös sukupolvien välisen kohtaamisen määrää. Suomessa kaupungistuminen on kasvattanut välimatkoja, mistä on seurannut paitsi yksinäisyyden lisääntyminen, myös sukupolvien välisen kanssakäymisen vähentyminen. Koskiahon mukaan suuret kaupungit kehyskuntineen tarjoavat sopivan infrastruktuurin kuntien palvelujen kilpailuttamiselle, mutta pienissä kunnissa tilanne ei ole sama.⁵⁶ Kansalaisten eriarvoistumisen kannalta väestön jakautumisella on merkitystä, etenkin jos kilpailuttamisen ulkopuolelle jäävä väestönosa koostuu enimmäkseen vanhuksista. Onko niin, että vanhusten hoivaa on tarjolla paljon vain siellä, missä julkinen sektori vastaa sen tuottamisesta ja kustannuksista?⁵⁷

Tulevaisuudessa alueellisesta muuttoliikkeestä seuraa väestön keskittyminen entistä enemmän suuriin kaupunkeihin ja niiden ympäryskuntiin. Ikäihmisten asuttama maaseutumainen alue eriytyy työikäisten ja lapsiperheiden asuttamista kaupunki- ja taajama-alueista.⁵⁸ Muuttoliike, kustannustehokkuuden kasvattaminen sekä kuntien ja seurakuntien yhdistyminen aiheuttavat haasteita hyvinvointipalveluiden järjestämiselle. Kirkko visioi omaksi vastuukseksi huolehtia siitä, että toiminta ja palvelut säilyvät kaikkialla. Uusia työmuotoja halutaan kehittää niin, että seurakunnat ovat osa kunnan vanhustyön palvelurakennetta.⁵⁹

Diakoniatyöllä on tulevaisuudessa merkittävä rooli osana yhteiskunnan sosiaaliturvajärjestelmää. Diakonia vahvistuu ja nostaa kirkon arvostusta yhteiskunnassa laajemminkin. Vaikka uskonnon merkitys maailmankuvan jäsentäjänä pienenee, uskonnollisia perinteitä arvostetaan edelleen. Niihin sitoutuminen vain heikkenee.

Kirkon sanoman yhteiskunnallinen painotus erityisesti sosiaalieettisissä kysymyksissä voi kasvaa.⁶⁰ Kirkko voi omaksua erilaisia tapoja reagoida tuleviin haasteisiin. Se voi kehittää diakoniaa kolmannen sektorin toimijaksi, kiinteämmäksi osaksi sosiaali- ja terveysturvan järjestelmää ja samalla osaksi julkista rahoitusta. Toisaalta diakonia voi omaksua poliittisesti aktiivisemmän ja terävämmin kritisoivan toimijan roolin. On myös mahdollista rohkaista koko seurakuntaa kantamaan sosiaalista vastuuta.⁶¹ Viimeisimmällä nelivuotiskaudella 2004–2007 suomalaiset olivat diakoniatyön työmuodoista tyytyväisimpiä vanhustyöhön. Samaan aikaan vanhusten ongelmat, kuten yksinäisyys, lisääntyivät 61 prosentissa seurakunnista.⁶² Tämä osoittaa kirkon tekemän työn tarpeellisuuden ja merkityksen.

DISKUSSIO: KOHTI UUTTA SUKUPOLVISOPIMUSTA

Tässä artikkelissa kirkon vanhustyötä on tarkasteltu hoivan vastuiden muutoksissa. Kirkko näyttää tyytyneen mukailemaan yhteiskunnan tekemiä

47 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1988–1991, 117, 121–122; 1992–1995, 152–153.

48 Pöyhönen 2006; Grönlund & Hiilamo 2006, 50.

49 *Usko, toivo, rakkaus: Voimavaraksi vanhuudessa* 2005, 12; *Vastuun ja osallisuuden yhteisö*, 16.

50 Pessi & Saari 2008, 84–85.

51 *Usko, toivo, rakkaus: Voimavaraksi vanhuudessa* 2005, 15; *Vastuun ja osallisuuden yhteisö*, 15, 17–18.

52 *Ikääntymisen taloudelliset vaikutukset ja niihin varautuminen*, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2007.

53 Julkunen 2006, 121.

54 Malkavaara 2007, 111.

55 *Hoivapolitiikka muutoksessa* 2006, 80–81.

56 Koskiahon 2008, 178.

57 *Hoivapolitiikka muutoksessa* 2006, 90–93, 114.

58 Kananoja et al. 2008, 75.

59 *Usko, toivo, rakkaus: Voimavaraksi vanhuudessa* 2005, 21.

60 *Vastuun ja osallisuuden yhteisö*, 22–23.

61 *Vastuun ja osallisuuden yhteisö*, 16–17.

62 Monikasvoinen kirkko 2008, 179–180.

ratkaisuja. Se on kuitenkin myös kritisoinut vallitsevia epäkohtia ja toiminut niiden poistamiseksi. Perheneuvonta, päiväkerhot ja vanhusten palvelut ovat esimerkkejä konkreettisista toimista. Piispojen kannanotot perheiden ja hyvinvointivaltion puolesta ovat esimerkkejä kritiikistä, jolla pyritään nostamaan esiin epäkohtia.⁶³ Näin kirkko toteuttaa diakonisen vanhustyön periaatetta ja nostaa vallitsevia epäkohtia keskustelun kohteeksi. Luottamus kirkkoon kansan keskuudessa on suuri, mutta samalla ilmenee tyytymättömyyttä juuri kirkon tapaan puolustaa julkisesti heikoimpia.⁶⁴ Kirkossa diakoniatyötä kehitettiin vastaamaan ajan tarpeita. Onko tämä enää mahdollista? Ikääntyvät ovat heterogeeninen joukko, ja heidän tarpeisiinsa vastaaminen on todellinen haaste. Tuleeko kirkosta marginaalin edustaja vai kaikkien vanhusten ihmisarvon puolustaja? Valtio ja kunnat voivat kaivata kirkolta konkreettista apua, mutta arvokasvattajuus saattaa siitä huolimatta olla sen ainoa vaihtoehto.

Hyvinvointiyhteiskunnassa valtio on muokannut vanhemman ja lapsen velvollisuuksia. Useimmat vanhemmat eivät odota lastensa huolehtivan heistä vaan yrittävät ensisijaisesti tulla toimeen omillaan ja valtion tuella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivät lapset tuntisi velvollisuutta auttaa vanhempiaan. Sukupolvien välisen vastavuoroisuuden voi nähdä siirtyneen perheiltä yhteiskunnalliselle tasolle. Velvoitteet, joita meillä on, kohdistuvat ensisijaisesti yhteiskuntaan. Kun hoidamme oman osuutemme sopimuksesta, maksamme esimerkiksi eläkemaksuja, valtio pitää huolen tulonsiirroista ja siitä, että saamme ajallaan osuutemme.⁶⁵ On mahdollista puhua myös niin sanotusta ”voileipä-sukupolvesta”, jolla on vastuu sekä omista vanhemmistaan että omista lapsistaan.⁶⁶ Tämä voi liittyä kyseisen sukupolven kokemaan hyvään asemaan ja vaurauteen. Toisin kuin omat vanhempansa tai lapsensa, he eivät kärsineet sodista tai lamasta vaan kasvoivat luottamaan hyvinvointivaltioon.

Mikäli sukupolvisopimusta halutaan uudistaa, on pohdittava sen vaikutusta sukupuolisopimukseen, sillä muuten ne törmäisivät yhteen. On mahdollista kuvitella yhteiskuntaa, jossa sukupolvisopimus on näin selkeästi sukupolittunut ja joka silti

toimisi ja samalla vastaisi tulevaan demografiseen haasteeseen. Nykyinen työmarkkinoiden ja koulutuksen kahtiajaolle rakentuva sukupuolisopimus ei voi säilyä muuttumattomana, kun naiset entistä useammin ovat palveluntuottajia, kuntien päättäjiä ja palvelujen käyttäjiä.⁶⁷ Euroopan demografinen muutos takaa myös sen, että yhteiskuntien on tuettava työn ja perheen yhteensovittamisen mahdollisuuksia puhtaasti taloudellisista syistä erityisesti naisten kohdalla.⁶⁸ Myös Euroopan unionin politiikka pyrkii kohti sukupuolten välistä tasa-arvoa, mikä merkitsee naisten mahdollisuuksien lisäämistä työelämässä.

Suurin osa vanhuksista haluaa asua mahdollisimman pitkään omassa kodissaan. Lisäksi kotona asumisen tukeminen tulee laitoshoivaa halvemmaksi.⁶⁹ Raija Julkusen mukaan perheiltä vaadittu lisävastuu kohdistuu hoivaan. Omaisten hoivavastuun kasvu ja vanhusten kotipalveluiden heikentyminen ovat uusfamilistisia tendenssejä. Ensisijainen vastuu on perheillä. Julkinen ja yksityinen apu sekä palvelut tarvitaan täydentämään tätä vastuuta. Valtion rooli vahvistuu entisestään, mutta kohdistuneet palvelujen tuottamisen sijaan niiden ohjailuun ja kehittämiseen.⁷⁰ Sukupolvisopimuksen uudistaminen vaikuttaa myös kirkkoon ja sen tekemään vanhustyöhön. Mahdollinen julkisen vastuun vähentäminen jakaa ihmiset eriarvoiseen asemaan, sillä kaikilla ei ole perhettä tai taloudellisia resursseja turvanaan. Onko kirkko ainoa toimija, joka huolehtii näistä henkilöistä? Millaiseksi kirkon yhteiskunnallinen rooli tätä kautta muotoutuu? Kirkko on perheen ohella ainoa julkisen sektorin ulkopuolinen toimija, jonka toimintaa ei ohjaa taloudellinen tehokkuus. Lisäksi saattaa olla, että kirkosta eroamisen seurauksena yhä harvempi ikääntynyt tulee kuulumaan kirkkoon.

Suomessa julkisessa keskustelussa on vaadittu uudenlaista sukupolvisopimusta.⁷¹ On kuitenkin epäselvää, mitä uutta sopimukseen halutaan tuoda. Jos eläkepomme, sukupolvien väliset konfliktit ja solidaarisuuden katoaminen ovat totta, on ymmärrettävää, että sukupolvisopimuksesta halutaan keskustella. On mahdollista, että huoli väestön ikääntymisestä on käypä syy muokata sopimusta

uudenlaiseksi omia tarkoituksia ajoin. Onkin syytä pohtia, kuka sopimuksen tekee ja mitä sanottavaa työikäisillä ja erityisesti naisilla on asiaan. Vaikuttaa siltä, ettei vahvistusta ajeta vain institutionaaliselle eläkesopimukselle vaan erityisesti naisten tekemälle epäviralliselle sukulaisuusavulle.

On todennäköistä, että nykyisiä vanhuspalveluita leikataan tai vähintäänkin kohdistetaan uudelleen. Muuttuvat perherakenteet yhdessä väestön nopean ikääntymisen kanssa lisäävät perheen ja suvun sisällä tehdyn epävirallisen tukemisen merkitystä. Sukupolvisopimuksen näkymätön, naisten täyttämä puoli alkaa osoittautua korvaamattomaksi. Pelko hoivatta jäämisestä saattaa vahvistaa tarvetta ja halua uudistaa sukupolvisopimusta niin, että eläkesopimuksen lisäksi julkisen vallan säätelyn piiriin halutaan myös henkilötason tukeminen. Tähän suuntaan liikutaan, kun hoivan vastuurajoja mietitään uudelleen korostaen yksilöiden ja perheiden vastuuta.

Aiheen pohtiminen herättää lisää kysymyksiä. Mikä kirkon asema ja rooli uudessa sukupolvisopimuksessa tulee olemaan – vanha tuttu eli heikoimpien puolustaja ja arvojen ylläpitäjä? Se, kuka on heikoin, jää nähtäväksi kuten myös se, mitä ja kenen arvoja ylläpidetään. Kirkon toimintaan palveluntuottajana liittyy monia avoimia ja tärkeitä kysymyksiä. Kuka määrittelee kohderyhmän: diakoniasääntö vai maallinen yhteiskunta? Tuleeko kirkon hylätä työssään hengellinen ulottuvuus vai nähdä kaiken tekemisensä olevan evankeliumin leviämistä? Kasvava maahanmuutto tarjoaa paitsi työvoimaa myös haasteen niille vanhusten hoivapalveluille, joita valtio mahdollisesti toivoo kirkon tuottavan. On mahdollista, että tulevaisuudessa kirkko on vain yksi hyväntekeväisyyttä harjoittava laitos vanhustyössä.

AINEISTO

Katsahdus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nykyiseen tilaan 1898.

Katsaus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nykyiseen tilaan 1908.

Kertomus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta vuosilta 1908–1912.

Kertomus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta vuosilta 1913–1917.

Kertomus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta vuosina 1918–1922.

Kertomus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tilasta vuosina 1923–1927.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1928–1931.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1932–1936.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1937–1941.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1942–1946.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1947–1951.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1952–1956.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1957–1961.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1962–1966.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1967–1971.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1972–1975.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1976–1979.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1980–1983.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1984–1987.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1988–1991.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992–1995.

Kirkko uudelle vuosituuhannelle – Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1996–1999.

Kirkko muutosten keskellä – Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2000–2003.

Monikasvoinen kirkko – Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007.

63 *Kohti yhteistä hyvää* 1999; *Rakkauden lahja* 2008.

64 Monikasvoinen kirkko 2008, 47–50.

65 Ostner 2004, 171, 175, 180.

66 *Hoivapolitiikka muutoksessa* 2006, 80. Voileipäsuukupolvi viittaa keski-ikäisiin, jotka tukevat sekä omia vanhempiaan että aikuisia lapsiaan. Ks. myös Unikkolinna 2008.

67 Kovalainen 2004, 195.

68 *Europe's Demographic Future* 2008, 14.

69 *Hoivapolitiikka muutoksessa* 2006, 85, 92.

70 Julkunen 2006, 110; Bahle 2003, 6.

71 Lauri Ihalaisen sukupolvisopimus keskittyisi työelämästä syrjäytymisen estämiseen (*Helsingin Sanomat* 14.12.06), Jarmo Korhonen puhuu laajasta yhteiskuntasopimuksesta, joka takaisi Suomen kilpailukyvyyn (*Helsingin Sanomat* 18.9.08). Yhteistä näille on sopimuksen mieltäminen julkisen säätelyn myötä työmarkkinoihin kohdistuvaksi. Näin epävirallinen hoivaan liittyvä puoli jäisi (yhä) markkinoiden ja talouden ohjailun alaiseksi.

KIRJALLISUUS

BAHLE, THOMAS

- 2003 "The Changing Institutionalization of Social Services in England and Wales, France and Germany: Is the Welfare State on the Retreat?" *Journal of European Social Policy* 13, 5–20.

EDMUNDS, JUNE & TURNER, BRYAN S.

- 2002 *Generations, Culture and Society*. Buckingham: Open University Press.

ESPING-ANDERSEN

- 1999 *Social Foundations of Post-Industrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.

ESTES, CARROL L., BIGGS, SIMON & PHILLIPSON, CHRIS

- 2003 *Social Theory, Social Policy and Aging: A Critical Introduction*. Berkshire: Open University Press.

EUROPE'S DEMOGRAPHIC FUTURE – SUMMARY

- 2008 *Europe's Demographic Future: Growing Imbalanced*. Berlin Institute for Population and Development. http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Europa/Kurz_Europa_e_Map.pdf (Viitattu 8.12.2008)

GRÖNLUND, HENRIETTA & HIILAMO, HEIKKI

- 2006 "Diakoniatyö hyvinvointivaltion mittarina". *Viimeisellä luukulla: Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta*. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:7. Helsinki: Kirkkohallitus, 31–50.

HOIVAPOLITIIKKA MUUTOKSESSA

- 2006 *Hoivapolitiikka muutoksessa: Julkinen vastuu pienten lasten ja ikääntyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa*. Hyvinvointivaltion rajat -hanke. Helsinki: Stakes.

HELSINGIN SANOMAT

- 2009 "Terveyslautakunta säästi vanhusten sairaalapaikat ja tinki kotihoidosta". 3.6.2009.
"Vanhusten kotihoito tulee monesti kalliimmaksi kuin laitoshoido". 4.5.2009.
2008 "Keskustan Jarmo Korhonen esittää laajan yhteiskuntasopimuksen tekoa". 18.9.2008.
2006 "Lauri Ihalainen haluaa sukupolisopimuksen". 14.12.2006.

HYVÄ YHTEISKUNTA KAIKENIKÄISILLE

- 2004 *Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille: Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 27/2004.

IKÄÄNTYMISEN TALOUDELLISET VAIKUTUKSET JA NIIHIN VARAUTUMINEN

- 2007 *Ikääntymisen taloudelliset vaikutukset ja niihin varautuminen*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2007.

JAAKKOLA, JOUKO

- 1994 "Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta". *Anteliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Toim. J. Jaakkola et al. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 71–162.

JULKUNEN, RAIJA

- 2006 *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.

KANANOJA, AULIKKI, NIIRANEN, VUOKKO & JOKIRANTA, HARRI

- 2008 *Kunnallinen sosiaalipolitiikka: Osallisuutta ja yhteistä vastuuta*. Juva: PS-kustannus.

KANSANAHO, ERKKI

- 1960 *Sisälähetys ja diakonia Suomen kirkossa 1800-luvulla*. Helsinki: Suomen kirkon sisälähetysseura.

KATTAINEN, EIJA, MUURI, ANU, LUOMA, MINNA-LIISA & VOUTILAINEN, PÄIVI

- 2008 "Läheisyys ja sen merkitys kansalaisille". *Suomalaisen hyvinvointi 2008*. Toim. P. Moisio et al. Helsinki: Stakes, 218–231.

KNIJN, TRUDIE

- 2004 "Family Solidarity and Social Solidarity: Substitutes or Complements?" *Solidarity Between the Sexes and the Generations: Transformations in Europe*. Eds. T. Knijn & A. Komter. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 18–33.

KOHTI YHTEISTÄ HYVÄÄ

- 1999 *Kohti yhteistä hyvää: Piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta*. Helsinki: SR-kustannus.

- KOSKIAHO, BRIITTA
2008 *Hyvinvointipalvelujen tavaratalossa*. Tampere: Vastapaino.
- KOVALAINEN, ANNE
2004 ”Hyvinvointipalvelujen markkinoituminen ja sukupolvisopimuksen muutos”. *Hyvinvointityön ammatit*. Toim. L. Henriksson & S. Wrede. Helsinki: Gaudeamus, 187–209.
- KUUSINEN-JAMES, KIRSI
2008 *Yhteinen vastuu – muuttuva työnjako?: Uusi sosiaalinen sopimus ikääntyneiden hoivan järjestämisestä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- LORENZ-MEYER, DAGMAR
1996 *The Other Side of the Generational Contract*. LSE Gender Institute Discussion Paper Series, Issue 1, July 1996.
- MALKAVAARA, MIKKO
2007 ”Suomalaisen diakoniatyön taustat ja nykytilanne”. *Auttamisen teologia*. Toim. K. Latvus & A. Elenius. Helsinki: Kirjapaja, 83–121.
2000 ”Diakonian, teologian ja diakonian teologian murrokset”. *Kirkonkirjat köyhyydestä*. Toim. M. Heikkilä et al. Helsinki: Kirkkopalvelut, 17–57.
- MARIN, MARJATTA
2003 ”Perheet, sukupolvet ja sosiaaliset verkostot”. *Gerontologia*. Toim. E. Heikkinen & T. Rantanen. Tampere: Kustannus Oy Duodecim, 60–69.
- NIEMELÄ, HEIKKI & SALMINEN, KARI
2003 *Suomalainen Sosiaaliturva*. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- OSTNER, ILONA
2004 ”What are Children for? Reciprocity and Solidarity between Parents and Children”. *Solidarity Between the Sexes and the Generations: Transformations in Europe*. Eds. T. Knijn & A. Komter. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 167–184.
- PESSI, ANNE BIRGITTA & SAARI, JUHO
2008 *Hyvä tahto: auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- PULMA, PANU
1994 ”Vaivaisten valtakunta”. *Anteliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Toim. J. Jaakkola et al. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–70.
- PURHONEN, SEMI
2007 *Sukupolvien ongelma: Tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251. Helsinki: Yliopistopaino.
- PÖYHÖNEN, PÄIVI
2006 ”Kaikkihan tästä hyötyy”: Kunnan vanhustyöntekijöiden kokemuksia yhteistyöstä seurakunnan kanssa. *Kirkkososiologian pro gradu -tutkielma*. HYTTK.
- RAKKAUDEN LAHJA
2008 *Rakkauden lahja: Piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta*. Helsinki: Kirjapaja.
- SAARI, JUHO
2004 ”Hyvinvointivaltio ja sosiaalipolitiikka”. *Hyvinvointivaltio: Suomen mallia analysoimassa*. Toim. J. Saari. Helsinki: Yliopistopaino, 13–64.
- SATKA, MIRJA
1994 ”Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi”. *Anteliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Toim. J. Jaakkola et al. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 261–339.
- SIHVO, JOUKO
1969 *Diakonia-kutsumus ja ammatti: Tutkimus diakonisoista ja seurakuntasisaren virasta*. Kirkon tutkimuslaitoksen julkaisuja 1. Porvoo: WSOY.
- SUOMINEN, HEIKKI
1998 *Yhdessä eteenpäin: Yhdistykset ja seurakunta kunnallisen sosiaalihuollon täydentäjinä Turussa 1875–1922*. Turun maakuntamuseo raportteja 17. Turku: Turun maakuntamuseo.
- TEDRE, SILVA
1999 *Hoivan sanattomat sopimukset: Tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 40. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- UNIKKOLINNA, MIIRA
2008 *Sandwich-sukupolvi? Tutkimus suurista*

ikäluokista ja sukupolvien välisestä avunannosta. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verso, 1/2008.

URPONEN, KYÖSTI

1994 "Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon". *Anteliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Toim. J. Jaakkola et al. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 163–260.

USKO, TOIVO, RAKKAUS: VOIMAVARAKSI VANHUUDESSA

2005 *Usko, toivo, rakkaus: Voimavaraksi vanhuudessa*. Kirkon vanhustyön strategia 2015. Suomen ev. lut. kirkon keskushallinto sarja C 2005:5.

VAARAMA, MARJA & OLLILA, KATI

2008 "Koettu hyvinvointi ja elämänlaatu kolmannessa iässä". *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Toim. P. Moisio et al. Helsinki: Stakes, 116–138.

VASTUUN JA OSALLISUUDEN YHTEISÖ

Vastuun ja osallisuuden yhteisö: Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010. Suomen evankelis-luterilainen kirkko.

YEUNG, ANNE BIRGITTA

2003 "The Re-emergence of the Church in the Finnish Public Life?" *Journal of Contemporary Religion* 18, 197–211.